

РУБІЖНИЙ ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ НОВІТНЬОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА І ФОРМУВАННЯ ЙОГО СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД (ДО 20-РІЧЧЯ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ 15–17 ЖОВТНЯ 1992 РОКУ)

Олег ЯРОШИНСЬКИЙ

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу освітніх технологій ННДІУВІ

Анотація. Висвітлюються творчі напрацювання учасників міжнародної конференції «Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства» (м. Київ, 15–17 жовтня 1992 р.) щодо перспектив розвитку українознавства. Досліджується їх внесок у розроблення концепції українознавства як унікальної системи знань, інтегральної і універсальної науки. Значна увага приділяється аналізу проблематики виступів та їх змістового наповнення, вивченню різних позицій щодо розробки предметного поля українознавства. Розкривається рубіжне значення конференції для інституалізації українознавства як системи наукових інтегративних знань про Україну та українство.

Ключові слова: новітнє українознавство, концепція українознавства, система українознавства, міжнародна конференція, 1992 р.

Українознавство як сфера інтелектуальної діяльності людей пройшло разом з Україною й українством великий часовий проміжок. Важливий етап цього руху розпочався в часи національно-державницького відродження України на початку 90-х років ХХ ст. і динамічно продовжується в умовах сучасних економічних, політичних і соціокультурних трансформацій. На переконання провідних науковців Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії, «українознавство» – це

наукова система (наука) про Україну і світове українство та «новочасна наукова парадигма мислення, дослідження, поціновування, прогнозування» [7, 240]. Наголошується також, що це унікальна система знань, інтегральна й універсальна наука, яка не підміняє і не дублює жодної науки, а тому і відрізняється від галузевих наук (історії, етнології, права, соціології, культурології тощо) [4, 45].

Таке розуміння має вагомий теоретико-методологічний обґрунтування у вигляді основних

положень, що складають концепцію новітнього українознавства як науки й навчальної дисципліни. У свою чергу ця концепція також пройшла свій шлях розвитку й удосконалення, що відображено у багатьох публікаціях [3, 5, 10, 17].

У дослідників феномену новітнього українознавства великий інтерес викликає початок осмислення набутого досвіду і перші кроки на шляху опрацювання сучасної його парадигми як наукової й освітньої дисципліни, у т.ч. процесу кристалізації й формування головного стрижня українознавства – його інтегративного характеру. Гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що основні положення новітньої концепції українознавства були сформульовані під час міжнародної конференції, що відбулась у м. Києві 15–17 жовтня 1992 р. за ініціативи Інституту українознавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, на тему «Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства».

Ідейний натхненник цієї конференції доктор філологічних наук, професор, директор Інституту українознавства П. Кононенко високо оцінив значення конференції для створення наукової концепції українознавства та узгодження методів, засобів і принципів її реалізації. На його думку, ця конференція пришвидшила усвідомлення українознавцями таких ключових моментів: «1. *Нова – суверенна – Україна потребує відповідної ідеології, науки, освіти, державотворчої практики; вища мета і суспільства, й науки – розбудова української нації і держави; основ громадянського суспільства; правової, демократичної держави, в якій панує верховенство закону і культ прав людини; утвердження української мови як державної, національної культури й освіти, країни, вільної і рівної в співдружності народів планети; формування покоління патріотів, дійсно гармонійного розвитку громадян, спроможних виконувати визначену їм Природою історичну місію борців за гуманістичний розвиток цивілізації і культури.*

2. У світлі тієї вимоги Часу українознавство: а) має спиратися на багатотисячолітні традиції та здобутки світоців українознавства – вітчизняного і зарубіжного, б) бути ефективною наукою життя, зокрема – політикою і філософією держави.

3. Об'єкт і предмет українознавства – **Україна і світове українство**. Тому **українознавство має бути цілісною науковою системою**, котра органічно синтезує пізнання всіх сутнісних чинників України і міжнародного українства як світових феноменів, визначених і трансцендентно, і людською історичною практикою; ця наукова система органічно інтегрує в собі здобутки всіх суспільно-гуманітарних та природничо-технологічних наук, крає-, країно-, суспільство-, природо-, народознавство, – але не як механічну суму окремих елементів, – а як органічну **цілісність центрів**: Українознавство в історії, теорії, методології; Україна – етнос; Україна – природа (екологія); Україна – мова; Україна – культура (матеріальна й духовна); Україна – держава і нація; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність і доля; Україна – історична місія.

4. Особливо наголошувалося, що українознавство має розвиватися на наукових засадах історії, теорії, методології, в органічній взаємодії теорії і практики, бо без практики наука

може страждати абстрактністю, а без теорії практика сліпа.

5. *Найперше, українознавство має адресуватися в системи виховання й освіти (формування національно-державницької, гуманістичної самосвідомості) та державницьку ідеологію (філософія принципів, мети, тактики і стратегії, ідеалів, шляхів будівництва держави і виховання покоління)» [6, 12–13].*

У публікації Ю. Фігурного розглянуто українознавчі міжнародні форуми як важливий чинник осягнення цивілізаційного феномену України, українців та світового українства в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Детально розглянувши програму конференції 15–17 жовтня 1992 р., дослідник висловив переконання, що це була непересічна подія, яка викликала великий резонанс в середовищі українських і зарубіжних професійних учених, засвідчила їхню зацікавленість Україною, українцями, а також українознавством «*як інтегративною академічною наукою, що неупереджено і фахово вивчає Україну, українців і світове українство у світовому цивілізаційному часопросторовому розвитку*» [15, 35].

Попри те, що неупереджений погляд на результати міжнародної конференції 15–17 жовтня 1992 р. виявляє її доленосне значення для подальшого поступу українознавства, зокрема для формування новітньої концепції його розвитку, вивчення результатів першої міжнародної конференції, проведеної Інститутом українознавства, не стало об'єктом цілеспрямованого комплексного дослідження.

Метою цього дослідження є спроба осмислення внеску учасників конференції в обґрунтування історичної доцільності та закономірностей становлення й розвитку українознавства як цілісної, синтетичної сутності.

Дослідна робота була підпорядкована вирішенню таких завдань:

– висвітлення внеску дослідників у вивчення історії становлення та розвитку українознавства як науки, осмислення джерельної, історіографічної та історіософської бази українознавства, розроблення теоретико-методологічних підвалин українознавства під час міжнародної конференції 15–17 жовтня 1992 р.;

– встановлення значення міжнародної конференції українознавців 15–17 жовтня 1992 р. для формування предметного поля українознавства.

Не применшуючи всього творчого доробку учасників міжнародної конференції 15–17 жовтня 1992 р., для даного дослідження нами було відібрано лише ті джерела, що за своїм змістом сприяли досягненню поставленої мети і завдань.

На початку 90-х років ХХ ст. для визрівання ідеї (задуму) конференції та її організації склалися сприятливі умови. Важливою передумовою конференції була нова історіографічна ситуація в Україні після відновлення державної незалежності та краху пропагандистської версії марксистсько-ленінської універсалістської теорії. На місці однієї канонічної теорії утворився своєрідний методологічний розрив, а в українській гуманітаристиці почалися пошуки нових методологічних підходів та освоєння закордонного досвіду, в т.ч. й напрацювань українців у «вільному світі». Після важливого за своїм значенням першого конгресу Міжнародної асоціації українців, що відбувся у м. Києві ще за ра-

дянських часів (27 серпня – 3 вересня 1990 р.), уже в незалежній Україні у середовищі українських дослідників, які намагалися досягнути тогочасний стан українознавства, відчувалася потреба в окресленні актуальних проблем та визначенні перспектив розвитку українознавчих студій. Адже наступний конгрес українців був запланований тільки на 1993-й рік. Крім того, у ситуації зростання інтересу до українознавства на всіх рівнях суспільства та за сприяння Міністерства освіти України в багатьох вищих навчальних закладах почали утворюватися кафедри українознавства. Спочатку створення кафедр з такою назвою (переважно шляхом перейменування існуючих) відбувалося без особливого осмислення та розуміння майбутніх завдань у такій сфері діяльності, як українознавство. У цей час не вистачало відповідного прикладу, який міг би вийти, зокрема, і від тогочасного флагмана освіти України – Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Тим більше, що в Університеті в січні 1992 р. було утворено навчально-науковий підрозділ «Інститут українознавства». Після кількох спроб організації колективного обговорення різних актуальних проблем на початку 1992 р. (з питань використання української мови, змісту навчання в національній школі тощо) та налагодження контактів з українською діаспорою під час I Всесвітнього форуму українців (21–24 серпня 1992 р.) науковці з цього Інституту зосередились на підготовці масштабної міжнародної конференції.

Організаційний комітет та координаційну раду досліджуваної конференції очолив ректор Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, академік АН України В. Скопенко, співголовами координаційної ради конференції стали народний депутат України, голова товариства «Україна» І. Драч та доктор філологічних наук, професор, директор Інституту українознавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка П. Кононенко. До організаційного комітету та координаційної ради конференції увійшли 45 відомих представників освіти, науки і культури [14, 2]. До організації конференції, крім невеликого на той час кола співробітників Інституту українознавства при КДУ ім. Т. Г. Шевченка, долучилися діячі з товариств «Україна», «Промісвіта», Республіканської асоціації українознавців, Ради миру, Жіночої громади Руху та інших громадських організацій [11].

Найвні джерела засвідчують, що оргкомітет здійснив величезну роботу по залученню до співпраці провідних науковців з України та зарубіжжя. У двох варіантах програми та збірці матеріалів конференції наведено 377 прізвищ учасників конференції, у т. ч. й 53 іноземців, які мешкали у 19 країнах світу (Азербайджан, Білорусь, Болгарія, Грузія, Іспанія, Канада, Киргизія, Китай, Польща, Росія, Румунія, Словацька, США, Таджикистан, Тайвань, Угорщина, Франція, Чехія, Японія). 15–17 жовтня 1992 р. для участі в конференції зареєструвалося 473 особи [11]. До Києва прибули іноземні учасники: проф. Т. Муранівський (Росія), Лі Мінбін (Китай), С. Козак (Польща), І. Удварі (Угорщина), Л. Терзізьська (Болгарія), В. Коптілов (Франція), С. Заброварний (Польща) [9, 11].

Першочерговим джерелом, що ілюструє хід досліджуваної конференції, є її опублікована програма. Напередодні конференції було підготовлено й надруковано два варіанти програми

проведення цього заходу. У першій програмі (відомо, що надрукована вона ще перед 1 липня 1992 р.) проголошено в загальних рисах мету і завдання конференції: «Для утвердження й розквіту України – її матеріальної й духовної культури, державно-політичного, економічного, соціального будівництва – необхідні кадри, спроможні синтезувати національний і світовий досвід. Їх мають готувати вищі навчальні заклади і в самій Україні, і за її межами, як для України, так і для зарубіжних інституцій. Конференція «Роль вищих навчальних закладів у розвитку українознавства» має допомогти глибокому аналізові досвіду минулого і сучасного та виробленню концепції, перспектив і шляхів досягнення мети» [14, 2]. Крім того, наголошувалося на бажаних питаннях (проблемах) для «висвітлення узагальнюючих тем». До таких питань укладачі програми відносили наступні теми: «концепція українознавства як наукової і навчальної дисципліни; національні основи, предметна основа й світова інтегральність у системі освіти; конкретний досвід вузу в розвитку українознавчих студій; першочергові завдання розвитку українознавчих досліджень» та ін. [14, 3].

У цьому ж варіанті програми зазначено орієнтовні теми і напрями роботи конференції та виступаючих (всього 130 імен). Зокрема, тема пленарного засідання мала назву «Державне відродження України і розвиток українознавства у вищих навчальних закладах». Назви секцій мали такі назви: 1. «Українознавство в гуманітарних вузах»; 2. «Українознавство в суспільствознавчих закладах»; 3. «Українознавство в природничих вузах»; 4. «Українознавство в технічних вузах»; 5. «Українознавство в економічних вузах»; 6. «Українознавство в університетах зарубіжжя»; 7. «Українознавство в засобах масової інформації»; 8. «Організація міжнародного студентського та наукового обміну»; 9. «Проблеми та перспективи видання українознавчої літератури».

Запропонована тема міжнародної конференції викликала велику зацікавленість науковців та освітян. Це вплинуло на збільшення кількості бажаючих взяти в ній участь та появу другої (більш розширеної) її програми. У переддень конференції була опублікована нова програма під назвою «Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства». Згідно з цією програмою 317 учасників конференції мали працювати на 13 засіданнях – двох пленарних та семи секційних (у т. ч. 6 підсекцій). Секції конференції мали такі оновлені назви: 1. «Українознавство в гуманітарних інституціях»; 2. «Українознавство в суспільствознавчих інституціях»; 3. «Українознавство в інституціях природничого і технічного профілю»; 4. «Українознавство у вищих економічних навчальних закладах»; 5. «Українознавство в інституціях зарубіжжя»; 6. «Українознавство в засобах масової інформації»; 7. «Проблеми та перспективи видання українознавчої літератури». Програмою конференції передбачалося заслухати та обговорити 177 доповідей та повідомлень [13].

У заявлених авторами назвах доповідей слово «українознавство» вживається у різних значеннях. Деякі автори (переважно закордонні) застосовували це поняття відповідно до сучасного розуміння поняття «україністика» (відомості та наукові знання про Україну та життєдіяльність народу в зарубіжних країнах) (О. Баканідзе, О. Білон, Л. Грицик, Л. Задорожна,

С. Ісаков, Кадзіо Накаї, С. Козак, В. Коптілов, М. Лесів, В. Мацюк, В. Мельник, М. Неврлий, В. Рагойша, Т. Кабржицька, Я. Розумний, М. Роман, С. Саржевський, В. Скотик, Л. Терзійська, І. Удварі, А. Фенчак, С. Черепанова, Г. Хилимоненко, А. Борубаєва). Вітчизняні дослідники переймалися проблемами майбутнього розвитку українознавства в науці (Ф. Кислий, П. Кононенко, М. Макара, Д. Наливайко, В. Русанівський, В. Ситник, В. Сіряченко, М. Тарасенко, П. Чучка, В. Шевченко), освіті (Л. Канищенко, Ю. Ковалів, В. Кононенко, О. Крайовий, М. Миколаєнко, П. Таланчук, Т. Усатенко, А. Федорченко, В. Шевченко), гуманітарній політиці (М. Жулинський, П. Кислий, А. Москаленко, В. Мулява). Були спроби виділення предмета українознавства (А. Зінченко, Г. Онкович, Д. Степовик, А. Пучков, В. Черпелик). У програмі конференції знаходимо й нині загальноживане у наш час словосполучення «у системі українознавства», що налаштовує читача на уявлення про існування певної системної цілісності під назвою «українознавство» (В. Гончаренко, В. Мовчанюк, Б. Чирко). На жаль, деякі виступи з певних причин так і залишились не опублікованими.

Важливим джерелом про досліджувану конференцію є свідчення тогочасної преси. Слід врахувати, що міжнародна конференція 15–17 жовтня 1992 р. привернула увагу таких провідних республіканських видань, як «Молодь України», «Літературна Україна» та «Освіта».

У день початку конференції газета «Молодь України» помістила інтерв'ю з проф. П. Кононцем, у якому кореспондент Л. Шевчук цікавилася метою і завданнями конференції з українознавства. П. Кононенко розповідав тоді, що українознавство потрібне для того, щоб прокинулася самосвідомість українського народу. Крім того, українознавство «досліджує проблемні напрямки – Україна-етнос: коли він з'явився? Як розміщений? Як розвивається?». На його думку, важливими для українознавства є виховання й освіти. Тому для батьків потрібні букварі, які мають ґрунтуватися на розумінні, «що є людина, народ...». Українознавство має бути у всій системі освіти – від дошкільних до вищих навчальних закладів. ... Науку необхідно поставити на національний ґрунт, але на світових критеріях. Через те, що у попередні роки наука була підмінена ідеологією, необхідно, щоб українознавство стало «по-справжньому науковою системою». На переконання П. Кононенка, українознавство мало стати «державною політикою і державною філософією. А це означає – в усіх сферах буття». За допомогою міжнародної конференції «світ повинен побачити нарешті Україну, яка вона насправді» [1].

Газета «Літературна Україна» від 22 жовтня 1992 р. подала інформаційне повідомлення про конференцію. Неназваний кореспондент газети зафіксував, що учасники конференції прийняли низку рекомендацій та звернень до різних державних структур. Зокрема, до Міністерства освіти України учасники зверталися щодо видання підручників та посібників з українознавства, термінологічних словників з економіки, філософії, введення українознавства навчальним предметом у систему освіти. Загалом, на думку кореспондента, міжнародна конференція об'єднала зусилля науковців України та діаспори, спрямовані в «річище розбудови національної державності» [11].

У цьому ж номері «Літературної України» поміщено також текст доповіді на конференції П. Кононенка. При відсутності точніших джерел стаття «Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку» є найбільш достовірним свідченням про висловлені на конференції думки директора Інституту українознавства. У своїй доповіді він, зокрема, зазначив, що ідея скликання такої конференції виникла ще на початку 1991 р. Спонукали до неї наслідки численних аналізів, що засвідчували зрусифікованість, денаціоналізованість вищих навчальних закладів; український народ не має своєї інтелігенції, національної системи освіти, науки, культури, адміністративної еліти; наявна криза самосвідомості, гідності, честі людей; розрив між виробничими та керівними шарами суспільства, містом і селом, завданнями й рівнем виробництва, вітчизняним і світовим рівнем інтелектуального поступу; криза у сферах сім'ї, етики, моралі, духовної культури. Робиться логічний висновок, що без усунення причин такого стану суспільство чекає неминучий розпад.

Однією з причин денаціоналізації та деморалізації українського народу, на думку П. Кононенка, була відсутність знань про те, «де і коли ми з'явилися, скільки нас на землі, скільки живих і скільки загинуло від воєн та голодоморів, у тюрмах і засланнях, у психушках, від українофобського терору, ... науково переконалих праць про генезис українців як етносу, нації, держави, про формування території, природу, характер, право, культуру, про Україну як суб'єкта міжнародних відносин». Від отриманого спадку радянських часів «маємо достатньо фальшивих писань, у яких постаємо провінційним, лукавим, з недержавним мисленням, кволюю волею та психікою плем'ям, часом – як різуні, п'яниці й бандити, чиє майбутнє – невідворотне: асиміляція..., а відтак зникнення з історичної арени...» [8, 1]. Такі писання наклали відбиток про Україну і українців у світі, де нерідко побутує уявлення про Україну як окраїну інших країн. В той час як український народ створив хоч трагічну, але славу історію, гуманістичну культуру, породив мільйони геніїв хліборобства, промислового виробництва, освіти й науки, безсмертного слова [8, 1].

Автор статті стверджував, що для розв'язання такої загальнонародної проблеми необхідно створити й реалізувати комплексну програму на всеукраїнському й міжнародному рівнях. Такою програмою, на його думку, мало б стати українознавство.

Першим кроком у цьому напрямі П. Кононенко бачив необхідність «з'єднання інтелектів» – прогресивно мислячих представників нації. Тому «природно, що було одностайно ухвалено» створити Інститут українознавства. На його думку, створення такої інституції мало б призвести до «переміщення центру ваги в столицю Вітчизни – українознавство, як і германістика, русистика, полоністика, має стати цілісною, універсальною науковою системою», адже це – «веління часу» [8, 2].

«Одразу постали запитання: що повинно бути предметом українознавства? Чи маємо ми хоча б основи його наукової системи? Чи маємо його джерела і традиції?» [8, 2].

Відповідаючи на ці питання, П. Кононенко зауважує, що однозначне й одномірне трактування предмета українознавства словом «Україна»

(яке так чи так «*лежить на поверхні*») не може бути істинним. Прикладом такого трактування він називає визначення значення терміна «Україна», що обмежуються змістом аббревіатури «УРСР». Адаже при аналітичному підході поняття «Україна» виявляє численні грані, а відтак і аспекти осмислення. Автор закликає досліджувати Україну «*в усьому комплексі її природного, етнологічного, історіософського, культурологічного, державонаціонального генезису*», як це вже робили, на його думку, автори «Літопису Руського», «Історії Русів», М. Максимович, М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та інші дослідники [8, 2].

Висловив учений і деякі міркування з приводу хронологічних рамок зародження українознавства. Він вважав, що формально розвиток українознавства можна починати з появи терміна, тобто з XIX ст. Однак історичне поняття «Україна» відоме щонайпізніше з XII ст., тоді ж і з'являються літописи, предметом роздумів у яких є праукраїнська земля. Тому «*об'єктивно елементи українознавства наявні ще в надрах Київської Русі*» (праці Володимира Мономаха, Ярослава Мудрого, митрополита Іларіона тощо). «Повчання дітям», «Руська правда», «Слово про закон, благодать і істину» розкривають погляди на історію своєї Вітчизни, на владу, педагогіку, право й віру, на основи гуманізму, добро і зло, життя і смерть, красу і потворність, на розуміння ролі своєї і чужих мов, які органічно поєднуються з творенням своєї держави. «*Завдяки цьому їхня історіософія, людино- і народознавча філософія постають як державна політика, що впроваджується в життя силою законів*» [8, 2].

Другий етап розвитку українознавства – періоду Гетьманщини – був позначений «*повчальною спадкоємністю*». Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлик, П. Полуботок наголошують на історичному праві України бути в кордонах Київської Русі, розвивати освіту, фундуєть культурні осередки і храми, що сприяє «*універсальному розвиткові справжнього свободи, незалежності, добробуту суспільства*» й має освітній, науковий, культурний вплив «*на все слов'янство*» [8, 2]. Однак після невдачі у війні за незалежність з Російською імперією проти України як держави було розгорнуто план тотального знищення. Розпочато його із руйнування «*джерел та інституцій українознавства*»: книгодрукування, української мови, назви «Україна», інтелігенції, історії, національної системи освіти, науки, культури.

Бурхливий розквіт самосвідомості народу, створення інституцій національної освіти й держави початку XX ст. змінилися вандальським викоріненням їх основ у часи більшовизму: нищаться українська церква, залишки державного суверенітету, «*гумус і ґрунт*» української духовності – інтелігенція й селянство, інститути Всеукраїнської академії наук. «*Україна стала новою Руїною, а українознавство – Голгофою*», не просто зник термін «українознавство» – українофобія стала державною політикою й методологією [8, 2]. Змістом українофобії, за П. Кононенко, було те, що в Україні робилося все, щоб українці не вважали себе нацією, не мали держави, не відчували себе одним із суверенів вселюдства, стали інертною масою « *нової історичної спільності – радянського народу*». Задля цього творилися й поширювалися імперські міфи про неісторичність та недерж-

жавність української нації, мови, культури, ментальності тощо.

Відродження Української держави на початку 1990-х років, на думку вченого, «*закономірно ... зумовлює неминучість нового етапу та нової якості розвитку українознавства*». Він одразу ж накреслює основні мету і завдання українознавства на новому етапі свого розвитку: «*нам слід глибоко осмислити історичні уроки, засвоїти та розвивати традиції великих попередників*». Крім того, «*необхідно об'єднати зусилля українців усіх регіонів планети, зокрема в плані організації етно-фольклорних експедицій, вивчення архівів з метою перетворення українознавства в універсальну, справді наукову систему, а тим самим – у науково обґрунтовану гуманістичну, високодуховну, сперту на філософію права людей і націй державну політику*» [8, 2]. Засади цієї політики мають визначити фундаментальні принципи майбутньої Конституції, а виробити і втілити в життя – представники всіх систем: освіти, науки, культури, виховання, фінансів, права, засоби масової інформації. Ключовий пріоритет об'єднаної праці – інтереси України.

Головним принципом сучасного українознавця П. Кононенко визначає «*наукове прочитання, переосмислення, висвітлення всього, що торкається історії та землі української, корінної й інших націй, держави, війська і конфесій...*» [8, 2]. Перед такою працею він висуває вимогу універсальності, яка, за його трактуванням, означає, що «*повноправними в українознавстві мають стати проблемні напрямки: і щонайперше – теорія й методологія українознавства*». До проблемних напрямів українознавства учений зараховував такі «*галузі*», як: а) «Україна – **етнос**» (вивчення українського етносу як у самій Україні, так і в багатьох регіонах Сходу та Заходу за допомогою кількісно-екзистенціальних вимірів, якісних характеристик: політичних, соціально-економічних, демографічних, культурно-інтелектуальних, психологічних, створення праць про національний характер, проведення соціологічних досліджень розвитку суспільства тощо); б) «Україна – **природа, екологія**» (за допомогою як фізичних, економічних, так і соціально-етичних та духовно-філософських характеристик повернення людям і природі «*воістину гуманістичної первородної сутності*»); в) «Україна – **мова**» («мова – то весь досвід, природа, історія, психіка, геній, менталітет нації»); г) «Україна – **нація** та Україна – **держава**» (до успішного розв'язання проблем можуть привести аналіз історичного генезису, уроки історії, гармонія інтересів усіх суб'єктів держави); г) «Україна – **культура**» (матеріальна й духовна, в національних і світових межах; висвітлення внеску українців у світову культуру, створення «*авторитетної концепції культури*» і т.п.); д) «Україна – **суб'єкт міжнародного співтовариства**» (дослідити і показати, що ще з часів Київської Русі, Гетьманщини Україна була органічною впливовою часткою світового генезису; особливе геополітичне становище нашої Вітчизни; піднятися до здійснення своєї історичної місії: «*вільної, мирної, суверенної України*» у складі «*вільної, мирної, щасливої Європи, а тим самим і світової цивілізації*») [8, 2].

Усе це засвідчує, що «*генеруючою постає проблема підготовки кадрів українознавців – педагогів, учених, діячів культури й держави та введення курсу українонародознавства як*

предмета у школах і як спеціальності – у певних вищих навчальних закладах» [8, 2]. Провідна роль у веденні народу до щасливого майбутнього належить інтелігенції.

Кінцівка статті П. Кононенка сповнена щирого оптимізму: «Тож пора нам – українській інтелігенції, і не лише українського, а й іншонаціонального походження, – спрагло й щиро – серцем і інтелектом! – прикипіти до долі своєї Вітчизни. Хай і вона відчує, що не сирота, а багата талановитими, вірними дітьми Мати, гідна дивитися в очі народам прямо, достойно й щасливо» [8, 2].

Газета «Освіта» за 27 жовтня 1992 р. помістила на своїх шпальтах враження про конференцію 15–17 жовтня 1992 р. аспіранта Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка О. Чекмишева. Він, зокрема, зазначив, що на конференції учасники у своїх виступах неодноразово підкреслювали те, що українознавство – це не лише галузь дослідження, воно покликане стати політикою й філософією нації і має впроваджуватися в систему освіти, науки, культури, мистецтва, родинного життя. Адже у цих сферах, а також у видавничій справі, засобах масової інформації, медицині, конфесійній діяльності існують гострі й болючі проблеми, пов'язані з імперсько-більшовицькими нашаруваннями, стереотипами, що були сформовані ще імперськими ідеологами. Тому пошукам шляхів розв'язання цих проблем учасники конференції приділили чимало уваги. Із загальної атмосфери обговорюваних питань О. Чекмишев виніс переконання, що «допоки українознавство не отримає державної підтримки, більше того, не стане державною політикою, а українська мова не набуде статусу символів України на рівні з прапором, гербом та гімном – доти усі наші сподівання на відокремлення так і залишатимуться сподіваннями». До завдань українознавців автор відносив роботу в такому напрямі, щоб наявні на початку Незалежності кадри військових, лікарів, господарників стали українськими кадрами. А ще – дбати про імідж України у світі як освіченої країни з оригінальними культурними традиціями [16].

29 жовтня 1992 р. газета «Літературна Україна» опублікувала нотатки учасниці Міжнародної конференції з українознавства О. Логвиненко. На її переконання, усі виступи на конференції 15–17 жовтня 1992 р. були сфокусовані на ідеї служіння розбудові української незалежної держави. На конференції висловлювалися різні важливі пропозиції, які, на думку учасників, мали б сприяти розбудові державності: українцям треба мати ясність про себе і про світ, у якому живемо; створення банку інформації про світове українство; реалізація української національної самосвідомості; збір усього, що стосується української національної ідеї і структурування її в теорії. Отже, як зафіксувала О. Логвиненко, до виконання цих завдань покликана така молода наука, як українознавство – своя «національна українська наука» [9]. Авторка нотаток записала також висловлювання різних учасників конференції про розвиток українознавства у формі інтерв'ю. Так, представниця з Болгарії Л. Терзізьська відзначила, що питання про українознавство як науку в Україні поставлено на державний рівень. Проте, на думку проф. П. Кононенка, стан української науки, в т.ч. й українознавства, був незадовільним, а тому вирішити «проблему проблем» науки – це

налагодити підготовку кадрів українознавців. Адже будуть кадри, котрі досконало володітимуть іноземними мовами й працюватимуть у закордонних архівах, – будуть належні підручники, посібники, програми. Загалом заступник голови оргкомітету конференції проф. П. Кононенко був задоволений результатами конференції: «Гадаю, конференція пройшла дуже успішно, вона об'єднала зусилля українознавців цілого світу. М. Жулинський, І. Драч, П. Кислий ... дали розгорнуту програму розвитку українознавства як освітньої, наукової, політичної системи – саме як системи, що включає цілу низку найголовніших заходів по розвитку українознавства як теорії, з одного боку, а з другого – як державної політики. Зачитано привітання Президента України Л. Кравчука. Знову ж таки, це обнадіює, оскільки є усвідомлення того, що будуть вироблені наукові основи українознавства не тільки як філософії. Отже, нас почули» [9, 2].

ЛІТЕРАТУРА

1. «Від кожної сім'ї до Президента...» / Розмови з П. Кононенком вела Л. Шевчук // Молодь України. – 15 жовтня 1992. – № 103 (16902). – С. 1, 3.
2. Дрофань Л., Неліна Т. Конференція з українознавства // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 4. – С. 57–60.
3. Історія українознавства: Навчальний посібник / Кол. авторів: Л. К. Токар (кер. проекту та наук. ред.) та ін.; За ред. П. П. Кононенка. – К.: Академвидав, 2011. – 512 с.
4. Калакура Я. Наукова проблема і тема в українознавстві // Українознавство. – 2012. – № 1 (42). – С. 44–49.
5. Калакура Я. Українознавче дослідження: теорія та методологія. – К.; Тернопіль: Джура, 2012. – 292 с.
6. Кононенко П. «Свою Україну любіть!» // Українознавство. – 2006. – № 4. – С. 6–24.
7. Кононенко П., Кононенко Т. Україна у нас одна. – К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2012. – 336 с.
8. Кононенко П. Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку // Літературна Україна. – 1992. – 22 жовтня. – № 42 (4503). – С. 1–2.
9. Логвиненко О. Задля ідеї державності: Нотатки учасниці Міжнародної конференції українознавців // Літературна Україна. – 29 жовтня 1992. – № 43 (4504). – С. 1, 2.
10. Науковий інструментарій українознавця: Довідник / Л. К. Токар (кер. авт. кол., наук. ред.) та ін. – К.: ННДІУВІ, 2012. – 376 с.
11. Об'єднавши зусилля науковців // Літературна Україна. – 1992. – 22 жовтня. – № 42 (4503). – С. 1.
12. Події тижня // Освіта. – 1992. – 27 жовтня. – № 60–61 (4272–4273). – С. 8.
13. Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства: Програма Міжнародної конференції (м. Київ, 15–17 жовтня 1992 р.) / Ін-т українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка. – К., 1992. – 35 с.
14. Роль вищих навчальних закладів у розвитку українознавства: Програма Міжнародної конференції (м. Київ, 15–17 жовтня 1992 р.) / Ін-т українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка. – К., 1992. – 16 с.
15. Фігурний Ю. Українознавчі міжнародні форуми (конференції та конгреси) – важливий чинник осягнення цивілізаційного феномену України, українців та світового українства в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Українознавство та всесвітня історія: теоретико-методологічні засади наукових парадигм: Інформаційно-аналітичний бюлетень ХХ ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25–26 жовтня 2011 р.) / Авт.-упорядн. Ю. С. Фігурний. – К.: ННДІУВІ, 2012. – С. 32–69.
16. Чекмишев О. Чи ж довго сонце сходитиме за Сибіром? У Києві відбулась міжнародна конференція «Роль

вищих навчальних закладів у розвитку українознавства» // Освіта. – 1992. – 27 жовтня. – № 60–61 (4272–4273). – С. 8.

17. Ярошинський О. Б. Українознавство в системі освіти і науки: бібліографія (1990–2011 рр.). – 2-ге вид., доп. – К.: ННДІУВІ, 2011. – 176 с.

Олег Ярошинский
Рубежный этап становления новейшего украинознaвства и формирование его современных теоретико-методологических основ (К 20-летию Международной научной конференции 15–17 октября 1992 года)

Аннотация. Рассмотрены творческие наработки участников международной конференции «Роль высших учебных заведений (учреждений) в развитии украинознaвства» (г. Киев, 15–17 октября 1992 г.) относительно перспектив развития украинознaвства. Исследуется их вклад в становление концепции украинознaвства как уникальной системы знаний, интегральной и универсальной науки. Значительное внимание уделяется анализу проблематики выступлений и их содержательного наполнения, изучению разных предложений по разработке предметного поля украинознaвства. Установлено рубежное значение конференции для институализации украинознaвства как системы научных интегративных знаний об Украине и украинцах.

Ключевые слова: новейшее украинознaвство, концепция украинознaвства, система украинознaвства, международная конференция, 1992 г.

Oleg Yaroshynskyi
Border stage of new Ukrainian studies settling and its modern theoretic and methodological backgrounds formation (To the 20th anniversary of international scientific conference on 15–17 October 1992)

Annotation. The article gives creative works of participants of international conference «Role of higher education institutions in the development of Ukrainian studies» (Kyiv city, 15–17 October 1992) as to the perspectives of Ukrainian studies development. Their contribution in the development of Ukrainian studies concept as a unique system of knowledge, integral and universal science, is researched. Great attention is paid to the analysis of problems of speeches and their content filling, study of different positions as to the elaboration of permanent Ukrainian studies field.

Border importance of the conference for Ukrainian studies institutionalization as a system of scientific integrative knowledge about Ukraine and Ukrainians is revealed.

Key words: newest Ukrainian studies, Ukrainian studies concept, Ukrainian studies system, international conference, year 1992.